

БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ

О.В. Гурна, О.Б. Чайковська, М.І. Чумарна

ЛІТЕРАТУРНЕ ЧИТАННЯ

Конспекти уроків

4 клас

До підручника М.І. Чумарної

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

УДК 821.161.2:371.32
ББК 74.268.3
Г 95

Серію «Бібліотека вчителя» засновано 2007 р.

Рецензенти:
доцент, кандидат педагогічних наук
Онишків З.М.
вчитель вищої категорії, старший вчитель
Походжай Н.Я.

Гурна О.В.

Г 95 Літературне читання : конспекти уроків : 4 кл. : до підр.
Чумарної М.І. / О.В. Гурна, О.Б. Чайковська, М.І. Чу-
марна. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2016. —
248 с. — (Серія «Бібліотека вчителя»).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серії)

ISBN 978-966-10-4349-6

У посібнику подано розгорнуті конспекти з літера-
турного читання, зміст яких відповідає навчальній про-
грамі МОН України, Державному стандарту початкової
освіти та підручнику «Літературне читання. 4 клас» (автор
М.І. Чумарна). Пропонуються зразки бесід, вправи на роз-
виток мовленнєвої діяльності, мовні ігри, вправи на роз-
виток техніки читання, цікавий додатковий матеріал.

Для вчителів початкових класів і студентів педагогіч-
них навчальних закладів.

УДК 821.161.2:371.32
ББК 74.268.3

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-1765-7 (серії)
ISBN 978-966-10-4349-6

© Навчальна книга — Богдан, 2016

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Читанка для 4 класу — підручник, який узагальнює світоглядні уявлення дитини, здобуті в початкових класах, закріплює навички читання, всебічно поглиблює вміння вдумливо працювати як з літературним текстом, так і з науково-пізнавальним.

Читанка має особливу місію не лише у навчанні дитини, а й у вихованні її почуттів, розвитку творчості, художньої уяви.

Пропонований вам посібник створений для сучасної дитини, яка має доволі широке коло зацікавлень, багатий кругозір, вміє працювати з електронними носіями інформації. Головна її особливість — цілісність і послідовність у розвитку основної ідеї: виховання мудрої і відповідальної особистості, яка пізнає себе і світ довкола від найперших уявлень людства про природу світу, розкриває глибинні пласти міфотворчості і фольклору. Від усвідомлення величної місії людини в земному світі дитина переходить до основних сторінок історії рідного краю, відкриває для себе світ лицарства, пізнає звичаї і традиції рідного народу.

Підручник «Літературне читання» для 4 класу М.І.Чумарної створений за авторською концепцією цілісного всебічного творчого розвитку дитини і повністю відповідає вимогам чинної навчальної програми. Тексти, подані в ньому, не лише навчають дитину працювати з художнім текстом, поглиблюють вербальний розвиток дитини, а найперше — творять в її уяві цілісний образ світу, в якому живе сучасна людина, розширюють коло уявлень про походження нашої планети, всіх живих створінь. Кожен розділ підручника послідовно розвиває і поглиблює зміст попереднього. Засобами міфу, казки, притчі та інших видів народної творчості в учнів виховується почуття відповідальності за власні дії і вчинки, за майбутнє нашої землі. Ненав'язливо з першого рядка звучить тема значущості слова, рідної мови в житті людини, глибокої та усвідомленої любові до батьківщини.

Розвиток зв'язного мовлення в підручнику забезпечується великою кількістю різножанрових текстів, які дають можливість учням розрізняти види художнього мовлення, самим творчо працювати з текстами, виділяти основну думку та ідею твору.

Літературознавча пропедевтика забезпечується творчими завданнями, які дають можливість учням всебічно аналізувати характери літературних персонажів, їхні мотивації, давати морально-етичну оцінку поведінці героїв казок та оповідань, самостійно визначати різновиди художнього мовлення і вміти їх використовувати в самостійній творчості.

Словникова робота з текстами значно поглиблена завдяки введенню у підручник електронної версії допоміжного навчального матеріалу, вміщеного на диску, — електронної бібліотеки та відеотеки, картинної галереї, і найперше — електронного тлумачного словника української мови, інших допоміжних засобів візуалізації та аудіалізації художнього мовлення. Такий підручник з електронним додатком для учнів початкової школи в Україні видається вперше.

Пізнавальна функція підручника дуже широка: в ньому охоплено різні аспекти знань про природу світу, культуру та міфологію різних народів, особливу увагу приділено творам сучасних українських та зарубіжних письменників, які розширюють понятійне коло учнів засобами пригодницького та фантастичного жанрів.

Патріотично-виховна лінія читанки простежується у кожному розділі через послідовне поглиблення теми відповідальності літературного героя і юного читача за збереження природи та духовних скарбів рідного краю.

Зважаючи на новизну і змістову складність деяких текстів, особливо в перших розділах, подаємо методичні рекомендації для поглиблення їх розуміння. Конспекти уроків конкретизують форми роботи з учнями на уроці.

Кожна людина має усвідомлювати, що світ не існує поза її свідомістю. Він живе без нас, але в свідомості людини проявляється лише з народженням. Кожна людина бачить і сприймає світ по-своєму, виділяючи в ньому найважливіші речі, явища, поняття. Тому всесвіт кожної людини — унікальний і неповторний, і марно в народі кажуть: «У кожного — своя правда».

Але існують універсальні закони світу, які дитина має засвоювати і розуміти змалечку. І найкращим «підручником» для вивчення цих законів є казка, міф, а також живе споглядання явищ природи.

Читанка не випадково починається з вірша Дмитра Павличка «Рідна мова»: свідомість людини, світ її думок, почуттів, емоцій — це світ мови. Кожна дитина має ще в ранньому віці засвоїти, що її маленьке «Я» насправді дуже велике: в ньому закодовано досвід усіх попередніх поколінь, з нього виростають всі наступні покоління. Кожній людині в цьому світі визначено особливу місію, і повноцінно вдається її здійснити тому, хто усвідомлює просту істину: «Я» людини складається з чотирьох основних проявів — «Я» (власне «я» в тілі), «Я» — сім'я, родина, «Я» — частка народу і «Я» — частка людства.

«Скажи собі, дитино, хто ти є», — і відповідь має звучати: «Я є дитя Боже». А з цього усвідомлення має вирости відповідальність за своє життя, вчинки, дії і думки. Усвідомлюючи себе дитятком Божим, кожна дитина повинна щомиті пам'ятати, що хоча вона й не бачить свого творця, а лише його творіння, Він її завжди бачить і чує її слова, думки, відчуває любов чи ненависть. Бо Він споконвіку живе в душі людини як Слово. Бог є Слово, і кожна людська думка є відображенням Його думок. Тому, пам'ятаючи про це, «допоки в серці буде рідна мова», — людина може подолати всі випробування в житті.

У багатьох логічно постає питання: чому саме рідна мова? Хіба не важливо, якою мовою розмовляти?

Рідна мова передається людині генетично. Якщо декілька поколінь в роду розмовляли однією мовою, то ця мова вже є для дитини «ключем» до генетичного коду свого роду, оберегом. Відомі факти, коли дитина змалечку «атакується» одразу кількома різними мовами. Це може привести до психічних зрушень і зниження розумової діяльності. Бо раннє вивчення іноземних мов до часу, коли в дитині природно формується «мислене дерево» рідної мови, нагадує прищеплення чужорідних ростків до ще не сформованого стебельця незрілої рослини.

Пригадайте слова геніального Павла Тичини про рідну мову: «Бо то не просто мова, звуки, не словникові холоди: в них чути піт, і біль, і муки, — чуття єдиної родини».

Ми часто наголошуємо на крилатому вислові «Мова — душа народу», але практично акцентуємо лише на комунікативній функції мови. Комунікативну функцію може виконувати будь-яка інша мова, а от функцію рідної душі не замінить ніщо...

Роль мови в людині настільки глобальна і всеоб'ємна, що недаремно ідею сили і значимості слова в розбудові людського «Я» проводимо через весь підручник.

Коли і як виникла мова? Ніхто сьогодні не може цього точно засвідчити, але вся світова міфологія стверджує, що людина була народжена з думок Бога, і вони засіялися у ній як Мова.

Всі живі створіння мають засоби комунікації: рослини спілкуються запахами, кольорами, тонкими вібраціями своїх листочків, птахи і тварини мають звукову сигнальну систему. Але мова людини наповнена думками Творця, — і вона зрозуміла всім живим створінням.

Міфи різних народів стверджують це по-різному, а одна з давніх східних легенд розповідає, що коли Бог створив світ, дав кожній речі імена. Так виникла Мова. А потім навчив цієї Мови першу людину і сказав ангелам поклонитися їй. Вони були вражені — адже людина значно далі стоїть від Творця, ніж Його найперші слуги. Тоді сказав Бог: «Назвіть імена сотвореного». І ангели не змогли назвати, а людина змогла. І тому поклонилися ангели людині.

Зверніть увагу в текстах біблійно-міфологічного змісту, що найпершу роль у творенні світу відіграє саме Слово. «І сказав Бог», — так починається кожна тема Творення у Книзі Буття. Все збувається по сказаному Богом Слово.

Подібно розкривається роль всетворящего Слова у карело-фінському епосі «Калевала». Перший чоловік-творець Вяйнемейнен іде по світу і співає — і за кожним його словом народжуються гори, ліси, постають видолінки, зелені луки. Одна з легенд розповідає, що колись Праматір світу народила все суще, виспівуючи барвистий світ довкола себе.

Українська міфологія — мабуть, найдревніша міфологія світу. Ми звикли слово «міф» вживати у контексті грецької чи римської епічної спадщини. Слід зазначити, що особливої різниці між цими жанрами нема, все залежить від того, яка назва найчастіше побутує на тій чи іншій території. Оскільки слово «міф» (мітос) грецькою означає казка, переказ, оповідання — про минуле, навколишній світ, де описано події за участю богів, демонів і героїв та історії про походження світу, а в писемній літературі найчастіше побутують саме історії грецьких богів, тому слово міф виділяється як окремий жанр. Але насправді українські казки — це теж міфи про героїв нашої землі, і давні перекази про героїв Іллю Муромця, Добриню Микитовича або Олексія Поповича слід розглядати як міфи (так само, як міфи про подвиги Геракла).

Найдавнішими у світовій міфології є так звані космогонічні міфи — алегоричні розповіді про закони творення світу. Український міф про Білобога і Чорнобога належить саме до таких міфів, у яких дуже точно передано ідею єдності світу в його дуальній природі. Білобог — небесна, духовна іпостась Рода-Вседержителя: він приносить у світ зерно, а зерно — це символ задуму, ідеї, засіву думки (проведіть аналогію із притчею про сівача із Євангелії). Білобог приносить у світ безсмертні душі, які світлим іскрами злітають у небо.

Чорнобог — це володар земних створінь: він приносить жменьку землі, засіває її на дні океану і піднімає на поверхню земну сушу. Саме Чорнобог стає творцем матеріального світу. Але душі, які належать Чорнобогу, тобто землі, уже не здатні підніматися в небо: вони розповзаються гадям по землі і злітають чорними круками. Але вони теж безсмертні, сказано в міфі, бо теж є часткою Рода-Вседержителя.

В міфі не сказано, що Білобог є добро, а Чорнобог — зло. Як не можна сказати, що добром є день, а злом — ніч. Міф говорить про дуальну природу світу, в якому є і світло, і темрява, і правда, і кривда, і життя — і смерть. А людській душі дається вибір: чи її душа хоче жити у світлі білобожої правди і прагнути злетіти в небо, чи поглинутися жадібністю накопичення земних благ, заздрістю й ненаситністю земного існування, — і по смерті не мати сили легко піднятися в небо.

А про це вже розповідають усі казки так званого побутового змісту, в яких завжди виступають героями жадібний багач та щирий і правдивий бідняк.

За усталеною традицією, українські оповідання про героїв нашої землі, про чарівні превтілення й героїчні подвиги називаємо казками, билинами, бувальщинами й легендами, а всі історії про створення світу — міфами. Окремі міфи складаються у міфологію того чи іншого народу, яка лежить в основі характерного для нього світогляду. Тому до поняття «українська міфологія» включаємо і казки, і пісні епічного характеру, в яких оспівується тема світотвору, — колядки, щедрівки, гаївкові забави. В них відображається дуже глибокий світ релігійних та світоглядних уявлень наших пращурів, який дуже часто вписується в коло сучасних наукових уявлень.

Виходячи з цього, недоцільним вважається називати казками побутові оповідки — на взірць «Язикатої Хвеськи» чи історій про жадібного багатія. Це — фольклор, в якому відображаються характери та побут людей зовсім недавнього часу, а казка своїм корінням сягає початку світу.

Окремий вид повчальної, релігійно-філософської усної народної творчості — притчі. «Відкрию у притчах уста свої, розповім про тайни від початку світу», — сказано в Євангелії. Виявляється, за побутовою оболонкою притчі Христос, учитель всього людства, приховав великі таємниці Божого творення: «Притча про сівача», «Про гірчичне зерно», «Про робітників у винограднику», «Про Царство Боже», — всі вони містять в собі знання про принципи творення світу і закони взаємодії людини з Богом. 12 Христових притч склали основу Його вчення і ось уже понад дві тисячі років змінюють свідомість людей.

Легенди як жанр мають значно менше смислове наповнення: це швидше метафоричні, поетичні історії, які рідко бувають пов'язані з конкретними історичними подіями. Але в них теж відображений досвід спілкування людини з природою.

Байка, як слушно зауважує Франко, — це своєрідне намагання людини захвати свої шкідливі звички за поведками звірят. Але саме цим байка інколи завдає шкоди дитячій свідомості: діти по своїй природі дуже правдиві. Вони ще не розуміють таких форм неправди, як жарт чи байка. Сучасні діти, які уже звикли в такому віці читати енциклопедичні книжки, дивитися документальні фільми про життя тварин, не так охоче сприймають байку, яка не зовсім їм зрозуміла. Тому байки варто подавати паралельно з науковими даними про характер чи поведки тієї чи іншої тварини.

Детальніше зупиняємось на тематиці саме перших двох розділів, які насичені доволі складним міфологічним матеріалом. Логічне продовження тема відповідальності людини за подарований їй світ розкривається у розділі «Я світу у пригоді стану». Адже це — основний закон всіх героїчних українських казок: світ розкриває свої багатства перед тим, хто здатен проявити любов, милосердя і доброту до усіх царств природи. Другий закон казки — закон вільного вибору життєвої дороги: «Добрий козак завжди по волі ходить».

Третій закон яскраво виражений у казці про Іллю Муромця: «Сила твоя — від рідної землі». Цією силою не можна вихвалитися, бо істинна сила людини — у її правдивому відкритому серці.

Закон єдності людини з природою полягає в усвідомленні того, що всі створіння підлягають Божій справедливості. Тому наступний розділ називається «Ми — однієї крові». Це — цитата з геніального твору Ред'ярда Кіплінга «Мауглі». Фрагмент цього твору подається в читанці для позакласного читання. Діти повинні розуміти, що у тваринному й рослинному світі теж проявлена батьківська любов до дитини. Тут людина повинна бути особливо обережна — бо природа не завжди може захистити себе. Тому для справжньої людини, яка прагне навчитися любові до людей, так важливо вчинити те, до чого закликає поет Б.-І. Антонич: «Навчися лісової мови із книги лисів та сарнат». Добре, якщо є можливість провести хоч один урок на природі, вслухаючись у звуки довколишнього світу. Адже сучасні діти так мало слухають живі голоси довкілля!

Цей світоглядний блок творів, які спонукають дитину побачити і відчутти себе в оркестрі всесвіту, логічно продовжується темами, які розкривають активну дію людини серед природи: це виникнення писемності в її різновидах, початки державотворення і творення книжної культури. І святий обов'язок не лише творити, а й захищати рідну землю, розкривається у розділі «Геройському роду нема переводу».

Вперше у шкільному підручнику подається уривок із захоплюючого твору маловідомих авторів про українську робінзонаду. В нинішній час дуже важливо повернутися до забутої і відкинутої радянською системою освіти літературної спадщини, яка вносить у життя дітей заряд оптимізму, віри у власні сили.

«Фантастичні мандрівки у світі чудес і в космосі» — найбільш ваговитий і насичений розділ, в якому вміщені уривки з найкращих творів світової класики, а також сучасні твори українських письменників, які відповідають зацікавленню сучасних маленьких читачів. Саме завдяки прочитанню цих творів можна заохочувати дітей до власної творчості, фантазії. Адже метою літературного виховання є не вторинне споживання й відтворення чужих думок та ідей, а розвиток творчого потенціалу самої дитини.

В «Літературному колі» учні зустрінуться зі знайомими іменами класиків української літератури і відкриють нові сторінки їхньої творчості. Вперше у підручнику подано маловідомий твір Павла Тичини — «Як Дуб із Вітровієм бився». Цей твір написаний в період другої світової війни, і автор показав незламну силу українського народу, про який в іншому творі він писав: «Я єсть народ, якого правди сила ніким звойована ще не була». Твір дуже актуальний саме сьогодні, коли Україна знову вистоює в боротьбі проти лютого Вітровія.

«Я — твоя кровинка, Україно», — так називається останній розділ підручника, який поглиблено завершує наскрізну тему — тему любові до рідної земля.

Сподіваємось, що електронна версія підручника, вміщена на компакт-диску, а також конспекти уроків, розроблені Оксаною Василівною Гурною та Оксаною Богданівною Чайковською — вчителями вищої категорії Львівської спеціалізованої загальноосвітньої школи 1-3 ступенів №8 з поглибленим вивченням німецької мови, суттєво доповнять вашу радість спілкування з цією книжкою.

Марія Чумарна

**ОРІЄНТОВНИЙ КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ
ЗА ПІДРУЧНИКОМ МАРІЇ ЧУМАРНОЇ
І СЕМЕСТР
(3 години на тиждень)**

№ з/п	Тема уроку	Сторінки підручника	Дата
СВІТ НАРОДИВСЯ ДЛЯ МЕНЕ			
1.	<i>Вступ. Ознайомлення з підручником.</i> Дмитро Павличко «Рідна мова».	1–4	
2.	<i>Що більше ми пізнаємо світ, то більшим він стає для нас.</i> Вступ до теми: «Світ народився для мене». Марія Чумарна «Осіннє листя облітає».	5–7	
3.	<i>Ця мудрість пройшла крізь віки.</i> «Казки, міфи і легенди про творення світу». Українська стародавня колядка «Коли не було з нашіада світа». Давньоукраїнський міф «Род-Все-держитель, Білобог і Чорнобог».	8–10	
4.	<i>Життя — це просто дивна казка, в яку приходимо лиш раз.</i> «Як виникло життя на Землі» (стаття в підручнику).	11	
5.	<i>Життя — це просто дивна казка, в яку приходимо лиш раз (продовження).</i> «Сотворення світу» (з «Книги Буття» Старого Завіту).	12–15	
6.	<i>... Бо прийшли ми у світ — любити!</i> Прислів'я. Загадка. Микола Руденко «Думає сонце житом-пшеницею».	15–16	
7.	<i>Народ скаже — як зав'яже.</i> «Про велетів і майбутніх людей» (переказ). «Лелеки» (легенда). «Соловейко» (легенда).	17–19	
8.	<i>Ну й гарно все придумав Бог...</i> Підсумок за темою «Світ народився для мене». Акрівірш «Легенда». Дмитро Павличко «Звернення». Галина Кирпа «Ну й гарно все придумав Бог!».	19–20	
9.	<i>Урок позакласного читання.</i>		
Я НАРОДИВСЯ ДЛЯ СВІТУ			
10.	<i>Як людина з'явилася на Землі...</i> Вступ до теми «Я народився для світу». Акрівірш «Людина». Марія Чумарна «Перші люди на землі».	21–22	
11.	<i>Про перших людей.</i> Із книги індіанців кіче «Пополь-Вух».	23–25	
12.	<i>З казки слова не викинеш.</i> Українська народна казка «Яйце-райце».	26–33	
13.	<i>Перша казка про творення світу.</i> Українська народна казка «Яйце-райце» (продовження).	26–33	
14.	<i>Ти знаєш, що ти людина?..</i> Василь Симоненко «Ти знаєш, що ти — людина?».	34	
15.	<i>Із слова починається людина...</i> Вислови про слово. Народна притча «Сила слова». Акрівірш «Слово». Прислів'я.	35–36	
16.	<i>Урок позакласного читання.</i>		
Я СВІТУ У ПРИГОДІ СТАНУ			
17.	<i>Коли казка мудрість сіє, тоді народжуються мрії.</i> Вступ до теми «Я світу у пригоді стану». Акрівірш «Казка». Марія Чумарна «В казковім світі».	37–39	
18.	<i>Казка — мудрим людям підказка.</i> «Які бувають казки» (стаття в підручнику). Українська народна казка «Ілля Муромець».	40–45	

19.	Усяке в світі діється, про всяке в казці мовиться. Українська народна казка «Ілля Муромець» (продовження). Прислів'я.	40–45	
20.	Друзі пізнаються в біді. Українська народна казка «Про бідного парубка й царівну». Прислів'я.	46–53	
21.	Як прийде туга, пізнаєш друга. Українська народна казка «Про бідного парубка й царівну» (продовження).	46–53	
22.	Праця чоловіка годує, а лінь марнує. Соціально-побутові казки «Ремесло царевича», «Золота пшениця».	54–56	
23.	Поважай кожну людину, бо вона — дитя Боже. Притчі: «Про самарянина», «Годинникові колеса».	57–58	
24.	Щоб рибку з'їсти, треба в воду лізти. Притчі: «Корінь і стебло», «Треба нахилитися». Підсумок за темою.	58–60	
25.	Урок позакласного читання.		
РОЗКАЖУ ВАМ БАЙКУ			
26.	Що таке байка і хто такий байкар? Вступ до теми «Розкажу вам байку». Акрівірш «Байка». Іван Франко «Байка про байку».	60–63	
27.	Не тим цікава байка, що говорить неправду, а тим, що під лушиною тої неправди криє велику правду. Іван Франко «Байка про байку» (продовження).	63–66	
28.	Перший байкар світу. Езоп. Байка «Лисиця і ворона».		
29.	Здається, байка просто бреше, а справді — ясну правду чеше. Народна байка «Хвалькувата муха». Леонід Глібов «Муха і Бджола».		
30.	Хоч розповідь коротка й жартівлива, мета її ясна й правдива. Марія Чумарна «Про хвалькуватого Горобця». Підсумок за темою.		
31.	Урок позакласного читання.		
МИ — ОДНІЄЇ КРОВІ			
32.	Людина — дитя природи. Вступ до теми. Акрівірш «Рідня». Мирослава Кулик «Пахне ліс осінній». Дмитро Чередниченко «Бабине літо». Народні прикмети.	71–72	
33.	Світло батьківської любові. Микола Вінграновський «Гусенятко».	73–78	
34.	Один батько важить більше, ніж сто вчителів. Микола Вінграновський «Гусенятко» (продовження).	73–78	
35.	Мову рідної природи розуміти серцем вчись. Василь Сухомлинський «Гавеня і соловей». Богдан-Ігор Антонич «Ліс». Оксана Сенатович «Друже мій». Загадки.	78–80	
36.	Урок позакласного читання.		
КОЛИ ЩЕ НЕ БУЛО ПИСЬМА			
37.	До сучасного письма людство йшло поволі... Вступ до теми. Акрівірш «Книга». «Перші писемні знаки» (стаття).	81–82	
38.	Листи, які нелегко читати. Ред'ярд Кіплінг «Як написали найпершого листа».	82–89	
39.	Страшенно прикро не вміти писати. Ред'ярд Кіплінг «Як написали найпершого листа» (продовження).	82–89	
40.	Нарешті виникло письмо. Предметні листи. «Знамениті дари» (за Геродотом). Найдавніші українські книги.	89–90	

41.	Очі тримати донизу, а душу — вгору. Повчання дітям від князя Володимира Мономаха. Віктор Близнець «Ярослав Мудрий».	91–93	
42.	Найголовніше й найбільше з усіх наших міст. Анатолій Григорук «Наша столиця Київ».	93–94	
43.	<i>Урок позакласного читання.</i>		
ГЕРОЙСЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ			
44.	Воля дорожча за життя. <i>Вступ до теми.</i> Акрівірш «Україна». Володимир Малик «Воєвода Дмитро».	95–97	
45.	Колись вони нові міста творили. «Король Данило» (за Антоном Лотоцьким). Прислів'я.	97–98	
46.	Козацька слава не вмере, не загине. Українська народна пісня «Гей, там на горі Січ іде».	99	
47.	Справжні герої — захисники рідної землі. Марія Хоросницька «Запорозька Січ». Підсумок за темою.	100	
48.	Підсумовуємо прочитане за I семестр.		
49.	<i>Урок позакласного читання.</i>		

II СЕМЕСТР
(4 години на тиждень)

№ з/п	Тема уроку	Сторінки підручника	Дата
З НОВИМ РОКОМ, З КОЛЯДОЮ!			
50.	Зима щедра святами. Вступ до теми. Акрівірш «Коляда». «Зимові свята» (стаття).	101–102	
51.	Зиму можна не тільки побачити, зиму можна навіть почути. Платон Воронько «Перший сніг». Василь Сухомлинський «Як дзвенять сніжинки».	103	
52.	Краса зими мовою віршів. Марійка Підгірянка «Сипле, сипле, сипле сніг». Загадка.	104	
53.	У лісі грається зима. Олександр Копиленко «У лісі взимку». Скоромовка. Загадка.	105–106	
54.	Колядуємо та вінуємо. Колядка «Добрий вечір тобі...». Посівання «Сію, сію, посіваю...».	107	
55.	Вже Різдво прийшло до хати, всім пора колядувати! Віншування «Я маленький хлопчик». Підсумок за темою.	108	
56.	<i>Урок позакласного читання.</i>		
ФАНТАСТИЧНІ МАНДРІВКИ У СВІТІ ЧУДЕС І В КОСМОСІ			
57.	Де найкраще місце на землі? <i>Вступ до теми.</i> Акрівірш «Земля».	109	
58.	Новорічні дива. Моріс Метерлінк «Блакитний птах» (уривки з п'єси).	110–119	
59.	В новорічну ніч усе таке казкове... Моріс Метерлінк «Блакитний птах» (продовження).	110–119	
60.	То ж мріймо, скільки душа наша просить, вона нам в майбутньому щастя приносить. Моріс Метерлінк «Блакитний птах» (продовження).	110–119	

61.	Без пригод не буває дитинства. Всеволод Нестайко «Дід Мороз у підвалі» (уривок із повісті «Чарівні окуляри»).	120–128	
62.	А воно таки приємно — робить добро тасмно. Всеволод Нестайко «Дід Мороз у підвалі» (уривок із повісті «Чарівні окуляри»). Продовження. Марія Чумарна «Біле ангелятко».	120–128	
63.	Подорожі і мандрівки. Українська народна казка «Як Іван до Сонця ходив».	129–133	
64.	Найдавніші мандрівники — герої казок. Українська народна казка «Як Іван до Сонця ходив» (продовження).	129–133	
65.	Урок позакласного читання.		
66.	Розумний з книжок знання бере. «Зірка на ім'я Сонце» (з книги «Планета Земля»). Прислів'я. «Український робінзон» (стаття).	133–134	
67.	Де руки й охота, там скоро робота. Ігор Федів та Вал. Злотополець «Життя та дивовижні пригоди козака Миколи на безлюдному острові».	135–139	
68.	Не тільки вижити, а й залишитися людиною. Ігор Федів та Вал. Злотополець «Життя та дивовижні пригоди козака Миколи на безлюдному острові» (продовження).	135–139	
69.	Щасливий, хто сни має милі! Льюїс Керрол «Пригоди Аліси в Дивокраї» (уривки з повісті). «Білий кролик».	140–142	
70.	Діти повинні жити у світі краси, гри, казки, фантазії і творчості. Льюїс Керрол «Як Алісу вигнало вгору». Скоромовки.	142–144	
71.	У світі немає нічого кращого за дружбу. Антуан де Сент-Екзюпері «Маленький принц» (уривки з повісті). III частина.	145–146	
72.	Не варто гніватися на дорослих. Антуан де Сент-Екзюпері «Маленький принц» (уривки з повісті). IV частина.	146–149	
73.	Подбаймо про Землю разом. Антуан де Сент-Екзюпері «Маленький принц» (уривки з повісті). V частина.	149–152	
74.	Урок позакласного читання.		
75.	Всесвіт нам бентежить мрії. «Про астероїди» (з «Енциклопедії»). «Про Місяць» (жарт). «Стародавня астрономія» (із книги «Найцікавіше про космос»).	152–153	
76.	Якби всі жили у мирі і злагоді... Марія Чумарна «Планета рожевого світанку».	154–160	
77.	Нема пам'яті — і нема майбутнього. Марія Чумарна «Планета рожевого світанку». Продовження.	154–160	
78.	Нема землі такої, як у нас. Василь Симоненко «Я не бував за дальніми морями». Анатолій Качан «Летючий корабель».	161–162	
79.	Підсумок за темою.		
80.	Урок позакласного читання.		
ЛІТЕРАТУРНЕ КОЛО			
81.	Серед книжок, як і серед людей, можна потрапити в гарне товариство. <i>Вступ до теми.</i> Акрівірш «Література». Улюблені письменники.	163–164	
82.	Жила колись на світі Леся... Леся Храплива «Колись весною на Волині».	164–168	

83.	На шлях я вийшла ранньою весною... Леся Храплива «Колись весною на Волині» (продовження).	164–168	
84.	Вчитаймося в Лесине слово іскристе. Леся Українка «Тішся, дитино, поки ще маленька».	168–169	
85.	Ні, я жива, я вічно буду жити... Леся Українка «Хотіла б я пісню стати...», «Вже сонечко в море сіда...».	169–170	
86.	Шевченкові твори сяють, мов зорі. Тарас Шевченко «Що воно там, за горою?» (уривок з повісті «Княгиня»).	171–173	
87.	Тарасові думки будуть жити віки. Тарас Шевченко «Що воно там, за горою?» (уривок з повісті «Княгиня»). Продовження.	171–173	
88.	<i>Урок позакласного читання.</i>		
89.	Вчитайтеся, вслухайтеся в Шевченкове слово... Тарас Шевченко «І досі сниться...».	174	
90.	Хто Шевченка прочитав, той багатіший серцем став. Тарас Шевченко «Ой діброво, темний гаю». Прислів'я.	174–175	
91.	Маленька казка, а розуму навчас. Іван Франко «Лисичка і Рак».	176–177	
92.	Франко і поезія. Іван Франко «Розвивайся, лозо, борзо».	177	
93.	Краса природи в поезії Максима Рильського. Максим Рильський «Цвітуть бузки, садок біліє».	178	
94.	Що означає бути людиною? Максим Рильський «Синові».	178–179	
95.	<i>Урок позакласного читання.</i>		
96.	Дивний мрійник з очима дитини і розумом філософа. Павло Тичина «Як Дуб із Вітровієм бився».	180–181	
97.	Якими можуть бути дуб і вітер? Павло Тичина «Як Дуб із Вітровієм бився» (продовження).	180–181	
98.	Королева української поезії. Ліна Костенко «Веселий дощ».	182	
99.	У світлому храмі природи. Ліна Костенко «Природа мудра».	182–183	
100.	Ну що б, здавалося, слова... Анатолій Камінчук «Про мову». Загадки.	184	
101.	Братня любов краще кам'яної стіни. Михайло Слабошпицький «Брат знаменитого воротаря».	185–191	
102.	Воротарський хліб не з медом. Михайло Слабошпицький «Брат знаменитого воротаря» (продовження). Скоромовка. Прислів'я.	185–191	
103.	<i>Урок позакласного читання.</i>		
104.	Дмитро Павличко — дітям. Дмитро Павличко «Мамине слово».	192	
105.	Знай і шануй державні символи України! Дмитро Павличко «Наш прапор».	192–193	
106.	Хай кожен день до кожного приходять, як весна! Анатолій Костецький «Пісня для всіх». Микола Вінграновський «Сама собою річка ця тече».	193–194	
107.	<i>Тематичне оцінювання за темою «Літературне коло».</i>		
108.	<i>Урок позакласного читання.</i>		

Я — ТВОЯ КРОВИНКА, УКРАЇНО!			
109.	Нема без кореня рослини, а нас, людей, без Батьківщини. Вступ до теми. Акрівірш «Край». Марія Чумарна «З Україною в серці».	195–196	
110.	Люби і знай свій рідний край. Валерій Шевчук «Дорога історії». Микола Чернявський «Рідний край».	197–198	
111.	В чужім краю і пташка не співає. Калмицька народна казка «Казка про рідний край».	199–200	
112.	Продовжуємо подорож у калмицьку народну казку. Калмицька народна казка «Казка про рідний край». Прислів'я. <i>Перевірка навичок читання мовчки.</i>	199–200	
113.	Де рідний край, там і рай. Ліна Костенко «Усе моє, все зветься Україна». <i>Перевірка навичок читання вголос.</i>	201	
114.	Україна — єдина країна. Слова великих українців про рідну землю. <i>Перевірка навичок читання вголос.</i>	201	
115.	Духовний гімн українського народу. Олександр Кониський «Молитва за Україну».	202	
116.	Я — твоя кровинка, Україно! <i>Підсумок за темою «Я — твоя кровинка, Україно!».</i>	203	
117.	<i>Урок позакласного читання.</i>		

I. СВІТ НАРОДИВСЯ ДЛЯ МЕНЕ

УРОК 1

Вступ. Ознайомлення з підручником

Дата

Клас

Матеріал уроку. Дмитро Павличко «Рідна мова».

Мета. Ознайомити учнів з новим підручником, його структурою; навчити виразно читати вірші, правильно інтонувати речення; розширити знання дітей про цінності в житті людини; довести до відома учнів розуміння життя як найвищої цінності.

Обладнання. Малюнок обкладинки підручника збільшених розмірів, збірка віршів Дмитра Павличка «Де найкраще місце на землі».

Додатковий

матеріал до уроку

Хід уроку

I. Ознайомлення з новим підручником «Літературне читання».

1. Бесіда учителя з учнями.

- Розкажіть, які книжки ви прочитали влітку.
- Яка книжка вам найбільше сподобалась? Чому?
- Чи звертали ви увагу на ілюстрації в книжках, які ви читали?
- Чи часто ви ходили до бібліотеки?

Діти обмінюються враженнями.

2. Ознайомлення з підручником.

Учитель ознайомлює учнів з новим підручником, за яким вони працюватимуть на уроках літературного читання у 4 класі, звертає увагу на прізвище автора.

3. Відомості про автора.

Марія Іванівна Чумарна народилася 19 серпня 1952 року на Тернопільщині, в селі Рекшині Бережанського району. В сім'ї було п'ятеро дітей. Марія була третьою дитиною. З третього класу батьки вирішили віддати її на навчання в Бережанську школу-інтернат, аби дати донечці повноцінну освіту. Цю ж школу закінчили згодом усі діти. По закінченні школи в 1969 році Марія Чумарна вступила на філологічний факультет Львівського державного університету. Коли вона навчалася на другому курсі, трагічно загинув батько. В матері залишилося на руках п'ятеро дітей. Марія змушена була перевестися на заочну форму навчання і разом з чоловіком, поетом Богданом Чипурком, вони почали своє трудове життя. 18 років працювали в різних місцях. Марія Чумарна вчителювала, працювала редактором районної газети у Збаражі Тернопільської області, а в 1975 році переїхала до Львова, де влаштувалася на посаду редактора багатотиражної газети на заводі «Мікроприлад».

В 1982 році у видавництві «Радянський письменник» вийшла її перша поетична збірка «Сонячна музика», за яку поетесу прийняли у члени Спілки письменників України. Друга поетична збірка вийшла у тому ж видавництві в 1986 році, а третя побачила світ у видавництві «Каменярь» 1990 року.

Коли Україна здобула свою незалежність, Марія Чумарна реалізувала свою велику мрію — створила школу, в якій вона хотіла розвивати вільних творчих дітей, виховувати їх на засадах української культури.

Авторська школа Марії Чумарної стала ровесницею молодій українській державі: наказ про її створення було підписано 24 серпня 1991 року.

Марія Чумарна була директором школи до 2006 року. Згодом почала працювати ведучою авторських телевізійних програм «Літературний Львів» та «Феномен України» на Львівській студії телебачення.

З-під пера письменниці вийшли дві книги альбомного формату, присвячені творчості Кобзаря: «Тихий ангел пролетів» та «За Тебе молюсь». За останню книгу вона удостоєна премії імені В'ячеслава Чорновола.

Марія Чумарна — автор понад 60 книг: серед них 9 поетичних збірок, 2 романи, 13 наукових розвідок про звичаєву культуру українців та її символіку, а також 23 книжки для дітей: Буквар, читанка «Зернятко», посібники для вчителів та батьків про мовний розвиток дитини «Королівство мови», «Звуки і слова», «Семицвітка» та інші.

Книжки Марії Чумарної оформляють уже її внучки — Марія Михалюк та Христина Чипурко.

4. Ознайомлення з умовними позначеннями.

Діти розглядають титульну сторінку, форзац, ознайомлюються зі змістом, читають назви розділів.

- Які розділи вам знайомі?
- Які назви розділів для вас нові?
- Що таке піктограма?

Піктограма — умовний малюнок із зображенням будь-яких дій, явищ, предметів і т.д. Піктограми походять із давніх часів, де вони використовувалися як вид письма.

- Розгляньте піктограми. Що на кожній намальовано?
- Чому, на вашу думку, художник на піктограмах зобразив лупу, квіточку, перо, книжку, пензлик?

5. Звертання Читанки до свого читача.

Зачитує вчитель.

- Які таємниці ви відкриєте для себе у четвертому класі?
- Хто стане нашими друзями?
- Чим ви зможете поповнити Скарбницю?
- А чим можна відкрити Скарбницю?
- Чого бажає вам Читанка?

II. Мовна розминка

Клас ділиться на дві команди:

I команда добирає слова, які б стосувалися зовнішності посібника «Літературне читання», а II команда — наповненості. Перемагає та команда, яка добере найбільшу кількість слів.

I команда (підручник, форзац, закладка, титулка, сторінка, аркуш, зміст, назви розділів...)

II команда (оповідання, казка, вірш, скороговка, приказка, легенда, байка, пісня, прислів'я...)

III. Повідомлення теми і мети уроку.

— Згадайте, які вірші Дмитра Павличка ви читали і, можливо, знаєте напам'ять.

Вчитель зачитує уривки з віршів Д. Павличка, а діти говорять їх назву.

1. «Це зелені хмари яворів
заступили неба синій став». («*Де найкраще місце на землі*»)
2. «Наче вулик, наша школа.
Вся вона гуде, як рій». («*Школа*»)
3. «Хтось постукав уночі.
Швидко я знайшов ключі». («*Нічний гість*»)
4. «До кравця, до свого друга
вбіг задиханий папуга». («*Папуга*»)
5. «Як виросту — збудую хату,
на хаті колесо приб'ю». («*Мрія*»)
6. «За кермом сидів гном,
поруч його жона». («*Гном*»)

Пригадайте, які вірші Дмитра Павличка ви вивчали у 3 класі на уроках літературного читання.

IV. Опрацювання вірша Дмитра Павличка «Рідна мова».

Слово вчителя.

Поет створив багато ліричних віршів. Але особливу увагу привертають твори, присвячені рідній мові. Проблема розвитку української мови, національної культури була для нього важливою й досить болючою.

Він навчався у польській школі, де його рідна українська мова була суворо заборонена. «За мову мужицьку не раз на коліна довелось у школі ставати мені», — писав поет в одному з віршів.

Мова — це духовна коштовність. Кожен народ звеличує себе перед світом через надбання своєї душі, своєї мудрості, передає із покоління в покоління свій досвід, культуру, традиції. Мова творить народ, веде нас на вершину знань, відчиняє двері до духовної скарбниці людства. Це духовний заповіт, який «...у спадок віддали мені мої батьки і предки невідомі, що гинули за неї на вогні», — пише поет.

1. Читання вірша вчителем.

— Послухайте уважно вірш.

— Зверніть увагу, з якою інтонацією я його буду читати, де робитиму паузи.

2. Читання вірша мовчки.

3. Повторне читання вірша вголос «ланцюжком». Відповіді на запитання.

— Що поет запитав у дитини? А як ви можете відповісти на запитання «хто ти є»?

— З ким автор порівнює дитину?

Цей вірш вчить нас любити рідну мову, шанувати й розвивати її, берегти, бо в ній — наша велич, наше безсмертя: тільки через рідну мову людина може пізнати саму себе, своє призначення в цьому світі. Мова відкриває в серці людини всі стежки і дороги, дає силу здолати найважчі випробування.

4. Словникова робота.

— Як ви розумієте слова *далечінь*, *Вітчизна*, *полова*?

• *Далечінь* — далекий простір.

• *Вітчизна* — рідна країна, батьківщина.

• *Полова* — відходи, отримані в результаті обмолоту й очищування зерна.

5. Розвиток читацьких навичок.

— Читання «ланцюжком» з правильним інтонуванням речень, різних за метою висловлювання.

6. Робота за малюнком до вірша.

— Що зображено на малюнку?

7. Робота над прислів'ями.

— Поясніть перше прислів'я.

— Чому співучість мови порівнюють із соловейком?

V. Підсумок уроку.

— Що нового ви дізнались на уроці?

— Який твір прочитали?

— Хто його автор?

VI. Домашнє завдання.

Вивчити вірш Дмитра Павличка «Рідна мова» напам'ять.

Дата

Клас

Додатковий

матеріал до уроку

УРОК 2

Що більше ми пізнаємо світ, то більшим він стає для нас Вступ до теми: «Світ народився для мене»

Матеріал уроку. Акрівірш «Світ». Марія Чумарна «Осіннє листя облітає».

Мета. Ознайомити учнів з таємницями створення світу. Вчити бачити і розуміти прекрасне в природі, в житті. Розвивати вміння аналізувати поезію, уявляти прочитане. Виховувати почуття любові до всього, що нас оточує.

Обладнання. Відеоролик про створення Всесвіту, Біблія для дітей.

Хід уроку

I. Обговорення вивченого на попередньому уроці.

II. Ознайомлення з новим розділом.

1. Підготовча робота.

— Вставте пропущені голосні і прочитайте назву розділу.

СВТ НРДВС ДЛ МН (*запис на дошці*)

— Як можна пояснити цю назву?

— Чи любите ви світ, в якому живете?

— Як проявляється ваша любов? (*Я бережу природу, я не засмічую своє місто, я допомагаю бездомним тваринам...*)

— Чи любить світ вас?

— Як світ дарує вам свою любов? (*Сонце дарує нам своє тепло, квіти милують око, рослини дають нам кисень...*)

2. Робота з підручником.

— Розгляньте ілюстрацію до розділу.

— Які думки хочеться висловити, дивлячись на малюнок?

— Що привертає увагу?

— Чому дитина зображена більшою, ніж Сонце, Місяць, Земля?

— Чи відповідає даний малюнок назві розділу?

— Заплющте очі і послухайте вірш. (*Вчитель читає акрівіри «Світ».*)

— Які кольори переважали у вашій уяві? (*Світлі, яскраві.*)

— Які почуття викликає вірш? (*Почуття радості, свободи, бажання жити.*)

— Прочитайте вірш мовчки.

— Чому перші літери у рядках виділені?

— Яке слово читаємо з перших букв кожного рядочка?

— Як називається вірш, назву якого можна прочитати за першими літерами у рядках?

3. Розповідь учителя про таємниці створення світу.

Світ виник так давно, що ніхто з людей не знає, як він народився. Але люди завжди хотіли дізнатися про таємниці народження нашої Землі. Існує багато різних історій, казок, написано багато книг, які розповідають нам про народження нашої планети, Сонця, зірок. Сьогодні людина вже може бачити далекий Всесвіт завдяки фотографіям, отриманим з космосу.

Але таємниць не меншає. І кожен із нас, поглядаючи в небо, засіяне зірками, мріє про те, аби зазирнути в його таємниці.

III. Підготовка до вивчення нового матеріалу.

Мовна розминка.

— Утворити словосполучення зі словом ЛІСТЯ.

— Утворити речення зі словосполученням *осіннє листя*.

IV. Повідомлення теми і мети уроку.

— Сьогодні на уроці ми будемо вчитися розуміти світ, який створений для кожного з нас. Ознайомимося з віршем Марії Чумарної «Осіннє листя облітає».

V. Опрацювання вірша Марії Чумарної «Осіннє листя облітає».

1. Читання вірша вчителем.

— Які картини постали у вашій уяві?

— Чи можна дібрати інший заголовок до вірша? («Початок і кінець», «Я хочу все на світі знати»...)

2. Читання вірша мовчки.

— Від чийого імені ведеться мова в вірші?

— Чи можна б було продовжити вірш?

3. Словникова робота.

— Закрийте читанки і утворіть словосполучення зі слів кожної колонки.

Поясніть значення кожного словосполучення.

трава	скінчилось
літо	минають
квіти	народились
серденько	догоряє
люди	готове

4. Розвиток читацьких навичок.

— Читання «ланцюжком» з правильним інтонуванням речень, різних за метою висловлювання.

— Читання вірша з елементами інсценування (робота в парі).

Один учень читає вірш, а інший рухами, мімікою зображає описане в творі.

5. Робота з малюнком до вірша.

— Що зображено на малюнку?

— Яка пора року?

— Початок осені чи кінець?

— Що бачимо на передньому плані?

— Що зображено на задньому плані малюнка?

— Що найбільше притягує око?

— Яким зображено хлопчика?

— Які кольори переважають?

— Про що згадуємо, коли бачимо ці кольори?

— Чи відповідає малюнок змісту вірша?

— Знайдіть рядочки вірша, які хочеться прочитати, дивлячись на малюнок.

VI. Підсумок уроку.

1. Бесіда.

— Який розділ почали читати?

— Про що йтиметься у творах цього розділу?

— Який твір прочитали?

— Хто його автор?

2. Створення сенкану «Світ». (Коллективне додаткове завдання виконувати на дошці.)

Сенкан — це вірш, що складається з п'яти рядків. Слово «сенкан» походить від французького слова «п'ять» і позначає вірш у п'ять рядків.

1. Перший рядок має містити слово, яке позначає тему (звичайно, це іменник).

2. Другий рядок — це опис теми, який складається з двох слів (два прикметники).

3. Третій рядок називає дію, пов'язану з темою, і складається з трьох слів (це дієслова).

4. Четвертий рядок є фразою, яка складається з чотирьох слів і висловлює ставлення до теми, почуття з приводу обговорюваного.

УРОК 3

Ця мудрість пройшла крізь віки

Дата

Клас

Матеріал уроку. «Казки, міфи і легенди про творення світу» (стаття в підручнику). Українська стародавня колядка «Коли не було з нащада світа». Давньоукраїнський міф «Род-Вседержитель, Білобог і Чорнобог».

Додатковий

Мета. Розширити знання дітей про різні форми усної народної творчості. Ознайомити з міфами і легендами українців, розвивати вміння тлумачити їх зміст. Формувати першооснови самостійної читацької діяльності школярів шляхом використання літературної спадщини українського народу. Виховувати інтерес і шанобливе ставлення до світоглядних уявлень наших предків.

матеріал до уроку

Обладнання. Аудіозапис колядки у виконанні Ніни Матвієнко, книга С. Плачинди «Міфи і легенди давньої України», «Тлумачний словник української мови».

Хід уроку

I. Представлення домашнього завдання.

Учні розповідають складену казку, демонструють малюнок до неї.

II. Мовна розминка.

1. Читання слів-анаграм.

ГАДЗАКА	(ЗАГАДКА)	ГЕНЛЕАД	(ЛЕГЕНДА)
АЗКАК	(КАЗКА)	КАЙАБ	(БАЙКА)
ФІМ	(МІФ)	ТИРЧАП	(ПРИТЧА)

2. Бесіда.

— Які ще форми усної народної творчості ви знаєте? (*Прислів'я, приказки, скоромовки...*)

— Чому люди склали казки, легенди, байки?

III. Повідомлення теми і мети уроку.

— Сьогодні ви дізнаєтеся про те, як виникли міфи. Ознайомитеся з давньоукраїнським міфом «Род-Вседержитель, Білобог і Чорнобог». Послухаєте українську стародавню колядку у виконанні народної артистки України Ніни Матвієнко.

IV. Робота над змістом уроку.

1. Слово вчителя. (*Звучить класична музика.*)

Священна мить... Із внутрішнім трепетом, затамувавши подих, з любов'ю відкриваємо золоті ворота у світ мудрості наших предків. Перед нами таємничий світ наших пращурів і їх творіння — прекрасні й могутні міфи. Міфи виникли в той час, коли люди по-іншому сприймали навколишній світ. Прагнучи пояснити незрозумілі явища, людина за допомогою уяви творила історії про надприродні сили, які нібито заселяють світ і втручаються в людське життя. Немає такого народу, який би не мав своєї міфології. Міфи — це колиска людської мудрості та уяви, в якій виколисувався кожен народ і все людство. Міфологія українського народу найдревніша, найпоетичніша у світі.

2. Опрацювання статті в підручнику «Казки, міфи і легенди про творення світу».

— Прочитайте вибірково, як створювалися міфи; що таке міф, казка, легенда.

— Який жанр усної народної творчості передував усім іншим жанрам?

— Чи знаєте ви якийсь міф чи легенду?

3. Українська стародавня колядка «Коли не було з нащада світа».

➤ Слухання колядки у виконанні Ніни Матвієнко.

➤ Словникова робота.

➤ Читання колядки вчителем.

➤ Тлумачення змісту колядки.

— Про що розповідається в колядці?

— Як створювався світ?

— Які слова привернули увагу?

- Чи сподобалось вам, як в давнину називали сонечко, місяць, зірки, небо?
- Чи подібна ця колядка на міф чи казку?
- Читання колядки учнями.
- Наспівування колядки.

4. Давньоукраїнський міф «Род-Вседержитель, Білобог і Чорнобог».

- Опрацювання назви міфу.
- Прочитайте уважно кожне слово назви.
- Чи можемо з назви твору здогадатися, про кого або про що буде йтися?

Що, на вашу думку, означають імена героїв міфу?

— Яким можна уявити Рода-Вседержителя? Яким Білобога? Яким Чорнобога?

- Розповідь учителя.

На вершині Древа Світу сів Бог-Творець — Род-Вседержитель. Його назва вказує на те, що він все народжує і все «держить», тобто утримує в порядку. Його синами є Білобог і Чорнобог. Обидва вони брали участь у творенні нашого земного світу: Чорнобог приніс у своєму ключі жменьку землі і посіяв її серед моря, а Білобог приніс із неба золоте зерно — щоби все створене на землі пам'ятало про небесний світ: світ сонця і великої любові, правди і добра. Кожен із синів Рода-Вседержителя наділив душами всі створіння, які опинилися на його боці: Білобогу належать світлі, чисті душі, що живуть за законами неба, а Чорнобогу — темні, які чинять зло і кривду. І з того часу сила Чорнобога належить ночі — він вважається володарем підземного царства, ворогом правдивих і добрих людей, небесного світла, покровителем кривди. Згідно з повір'ям, Чорнобог перетворювався на Чорного лебедя, постійно воював з Білобогом.

Білобог — головний бог добра і світла правди, один з найдавніших і найголовніших персонажів давньоукраїнської міфології. За повір'ям — захисник людей від зла. Перетворювався, згідно з повір'ям, на Білого лебедя.

- Читання міфу вчителем.
- Словникова робота.
- Глумачення змісту прочитаного.
- Ким були Род-Вседержитель, Білобог і Чорнобог?
- Хто вибирав дорогу?
- Хто ніс колосся, а хто — землю?
- Хто став правити створеним світом?
- На що схожі душі людей, що живуть у світлі Правди?
- А душі тих, хто живе у Кривді?
- Вибіркове читання.
- Як утворився острів, що піднявся з морського дна?
- Ким перекинувся Білобог?
- Хто і як наділяв всі створіння і людей душами?

V. Підсумок уроку.

1. Вправа «Групування».

На дошці — центральна фраза уроку.

- Запропонувати учням назвати всі види усної народної творчості.
- Записати всі слова довкола центрального слова.

2. Бесіда.

- Твори яких жанрів ми сьогодні читали на уроці?
- Чи сподобалися вам дані твори?
- Чи нагадує міф казку? Чим?

VI. Домашнє завдання.

Опрацювати тексти з підручника. Дати відповіді на запитання після текстів.

УРОК 4

Життя — це просто дивна казка, в яку приходимо лиш раз

Дата

Клас

Матеріал уроку. «Як виникло життя на Землі» (стаття в підручнику).

Мета. Продовжувати формувати уявлення дітей про те, як виникло життя на Землі. Розвивати уважність, кмітливість, допитливість. Вчити робити припущення, аналізувати, створювати власні образи. Збагачувати словниковий запас учнів. Виховувати почуття любові до навколишнього світу. Розвивати почуття прекрасного.

Додатковий

матеріал до уроку

Обладнання. Літературно-художнє видання «Створення світу», зразки вишитих рушників, зразки писанок.

Хід уроку

I. Актуалізація вивченого на попередньому уроці.

1. Вправа «Вилучи зайве».

Вилучіть назви жанрів усної народної творчості і прочитайте вислів про життя.

Байка все казка в житті притча оповідка є загадка прислів'я просто скоромовка жарт щастям міф легенда

ВСЕ В ЖИТТІ Є ПРОСТО ЩАСТЯМ

— Як ви розумієте цей вислів?

2. Вправа «Знайди відмінності».

Розмістіть словосполучення, що стосуються Білобога і Чорнобога, у відповідні колонки.

Ніс колосся, ніс землю, піднявся до небес, пірнув на дно, бив по каменю (в обидві колонки), пустив чорних воронів, пустив золоті іскри.

Білобог	Чорнобог

II. Підготовка до сприймання нового матеріалу.

1. Гра «З якої це казки?».

- Та знесла яєчко, не просте, а золоте... («Курочка-ряба»).
- А смерть Коцья в голці, а голка — в яйці, а яйце — на вершині дуба... («Царівна жаба»).
- Гляди ж, не розбивай його ніде по дорозі, а як прийдеш додому — зроби великі загороди, а тоді розіб'єш... («Яйце-райце»).

2. Бесіда.

- Які ще казки знаєте, де йдеться про яйце?
- Чому люди надавали чарівності образу яйця у своїх казках?
- З яким великим святом асоціюється яйце у вас?
- Що, на вашу думку, символізує писанка?

3. Вправа «Припущення».

Вчитель говорить речення. Учні висловлюють свої припущення, коли вчитель зупиняється.

За стародавньою легендою, Всесвіт народився саме з (яйця). Одна половинка яйця утворила (небо), а інша — (землю). Жовток став (сонцем), білок — (місяцем). У багатьох народів світу яйце — символ (Сонця), (життя), (добра).

III. Повідомлення теми і мети уроку.

— Сьогодні на уроці ми прочитаємо припущення про виникнення життя на Землі, створимо своє «дерево світу», розглянемо різні види вишитих рушників, писанок.

IV. Опрацювання статті в підручнику «Як виникло життя на Землі».

1. Читання і осмислення тексту.

- Читання тексту мовчки.
- Робота в парах.
 - Поставте запитання один одному за змістом прочитаного.
- Бесіда.
 - Де зображали наші предки «дерево світу»?
 - Про що стверджують міфи і казки?
 - Як ви уявляєте чарівне велетенське дерево?
 - Чому Землю ми часто називаємо Ясен Світ?
 - Розгляньте малюнок рушника. Що на ньому зображено?

2. Розповідь учителя.

Вишитий рушник в Україні посідає особливе місце. Рушники — це символ України, відображення духовної традиції народу. В їхніх узорах збереглися прадавні магічні знаки, образи «Дерева життя», символіка червоного кольору.

З літописів відомо, що під час весняних заклиналих обрядів дерева обвішували «обрусами», тобто рушниками. Вишиті на них орнаменти були замовляннями на добрий врожай, силу і здоров'я роду.

3. Розвиток читацьких навичок.

- Читання тексту «ланцюжком».
- Гра «Хто швидше».

Діти шукають і читають речення, в яких є такі слова або словосполучення: *золотого яйця, Галактика, Ясен Світ, найпізніше у світ, у стовбурі, у верховітті...*

- Стислий переказ тексту.

4. Колективна робота.

Оформлення чарівного велетенського дерева. (Аркуш А-1 прикріплюють до дошки. Учні кольоровими маркерами зображають на папері якусь частинку «дерева світу».)

V. Підсумок уроку.

- Розгляньте узори на вишитих рушниках. Відшукайте рушник, на якому зображено дерево роду.
- Розгляньте зразки писанок. Виберіть ту, яка вам сподобалась найбільше.
- Які кольори переважають на обраній вами писанці?
- Що можуть означати ці кольори?
- Як на писанках зображали сонечко? А воду?

VI. Домашнє завдання.

- Опрацювати текст «Як виникло життя на Землі».
- Ознайомитися з текстом «Сотворення світу».

УРОК 5
Життя — це просто дивна казка, в яку приходимо
лиш раз (продовження)

Дата

Клас

Матеріал уроку. «Створення світу» (з «Книги Буття» Старого Завіту).

Мета. Розвивати та поглиблювати уявлення дітей про створення світу. Допомогти усвідомити, що Бог створив цей світ для кожного з нас — створив його прекрасним і досконалим. Збагачувати словниковий запас учнів. Виховувати почуття любові до навколишнього світу. Розвивати почуття відповідальності кожної людини за збереження і примноження подарованих Богом скарбів.

Обладнання. Літературно-художнє видання «Створення світу».

Додатковий

матеріал до уроку

Хід уроку

I. Актуалізація знань.

1. Мовна розминка.

— Прочитайте речення.

Не за шать ди ви ство ння
 / / / / / / / /
хай ки во жи ми рі ми.

— Чиї це слова?

— Яке продовження наведеної фрази? («...ї нехай птаство літає над землею погід твердю небесною...»)

— Як розумієте його зміст?

2. Вправа «Інтерв'ю».

Діти об'єднуються в пари. Розподіляють між собою ролі: кореспондент і респондент. Кореспондент складає три запитання за змістом тексту «Створення світу» (з «Книги Буття» Старого Завіту), а респондент відповідає. Потім учні міняються ролями.

Кореспондент:

— Що створив Бог на самому початку?

— Як Бог назвав світло, а як — темряву?

— На який день від початку світу Бог створив людину?

Респондент:

— На початку Бог створив небо і землю.

— Світло назвав день, а темряву — ніч.

— Бог створив людину на шостий день.

II. Робота над темою уроку.

1. Підготовча робота.

Перегляд літературно-художнього видання «Створення світу».

2. Словникова робота.

З'єднати стрілками слова-синоніми.

безодня	істоти
твердь	їжа
правити	прикраса
всіляке	худоба
скотина	пустота
оздоба	небо
принадне	господарювати
створіння	різне
пожива	гарне

3. Слово вчителя.

Старий Завіт — одна з двох (поряд із Новим Завітом) складова частина християнської Біблії, що містить в собі основи віровчення, принципи релігійного життя та відомості про історію людства в цілому.

Першою книгою Старого Завіту є книга Буття. Нам точно не відома дата написання цієї книги, але вчені висловлюють думку, що вона охоплює межі XV–XIII століття до н.е. Варто також зазначити, що створення світу у книзі Буття є чітко проілюстроване. Тут описується, що світ був створений поетапно. Головною кульмінацією наприкінці книги Буття є творення Богом людини як вершини божественного творіння. Після створення світу Господь дав людині закон: 6 днів жити для світу, а 7 день присвятити йому, тобто Творцю.

4. Робота з підручником.

➤ Читати текст, поділяючи його на логічно завершені частини, переказуючи кожну частину як казкову історію.

➤ Опрацювання запитань, поданих у підручнику після тексту.

III. Підсумок уроку.

ТЕСТ:

1. Перша частина Старого завіту складається з ...

- а) чотирьох книг;
- б) п'яти книг;
- в) шести книг.

2. Після створення світу Господь дав людині ...

- а) закон;
- б) побажання;
- в) настанови.

3. Бог створив день і ніч ...

- а) першого дня;
- б) другого дня;
- в) третього дня.

4. Бог створив світ для ...

- а) себе;
- б) людини;
- в) всього живого.

5. Сотворив Бог людину ...

- а) за планом;
- б) на образ ангелів небесних;
- в) на свій образ.

6. Бог сотворив людину, щоб ...

- а) вона жила в мирі і щасті;
- б) вона панувала над світом;
- в) задовольнити своє бажання.

7. Бог створив чоловіка з ...

- а) грудки землі;
- б) грудки піску;
- в) земного пороху.

8. Бог закінчив своє діло на ...

- а) сьомий день;
- б) шостий день;
- в) п'ятий день.

IV. Домашнє завдання.

Попрацювати з тлумачним словником в електронній версії підручника і знайти тлумачення незрозумілих слів.

За бажанням намалювати власну ілюстрацію до тексту «Створення світу».

УРОК 6

... Бо прийшли ми у світ — любити!

Дата

Клас

Матеріал уроку. Прислів'я. Загадка. Микола Руденко «Думає сонце житом-пшеницею».

Мета. Вчити розрізняти різні жанри усної народної творчості; ознайомити учнів зі значенням слів «живопис», «анімація»; удосконалювати вміння аналізувати прочитане; розвивати вміння читати віршовані твори; навчити створювати анімацію до вірша; виховувати почуття любові до рідної землі, прагнення оберігати її; розвивати творче мислення.

Додатковий

матеріал до уроку

Обладнання. Твори живопису на тему творення світу. Тлумачний словник.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Мовна розминка.

1. Вправа для розвитку мовленнєвого апарату.

— Прочитайте текст, записаний на дошці.

У діброві — дуби,
під дубами — гриби,
трава — між грибами,
хмарки — над дубами.

— До якого жанру усної народної творчості відноситься цей текст? (*Скоромовка.*)

— Заучування скоромовки напам'ять.

2. Робота над чистомовками.

— Хто придумає кінець — той буде молодець.

КА—КА—КА (*полетіла хмарка*)

БИ—БИ—БИ (*пішли діти по гриби*)

КО—КО—КО (*світить сонечко*)

ЛІ—ЛІ—ЛІ (*у траві гудуть джмелі*)

ЛЯ—ЛЯ—ЛЯ (*наша матінка — земля*)

III. Повідомлення теми і завдань уроку.

— Сьогодні на уроці ми повчимося аналізувати прислів'я, повправляємось у виразному читанні поезії, спробуємо створити анімацію до вірша Миколи Руденка «Думає сонце житом-пшеницею».

IV. Робота над темою уроку.

1. Вступне слово вчителя.

— Ми прийшли на цю землю, щоб жити, працювати, розвиватися, творити. Але не забуваймо про те, що кожен з нас — невід'ємна частинка матінки-природи. Без неї людина не змогла б вижити, бо нікому з нас не обійтися ані без Сонця, ані без води. Світ навколо нас — чарівний, квітучий і радісний, а людині доручено Творцем берегти і примножувати цю чарівну красу. Але людина часто забуває, що Земля жива — і людське тіло теж є її часткою. Тому наша матінка вимагає до себе дбайливого ставлення, а за бездумну жорстокість вона може покарати. Люди повинні не лише користуватись благами природи, а й відчувати її потреби, уважно прислухатись, про що співає Земля голосами всіх своїх істот. Бо весь світ створений думками Бога — і вони живуть у кожному творінні.

2. Робота над прислів'ями.

— Що таке прислів'я? (*Короткий народний вислів з повчальним змістом.*)

— Прочитайте прислів'я мовчки, виберіть, яке вам сподобалось найбільше, поясніть, чому.

— Розгляньте малюнок. До якого прислів'я він найбільше підходить? Поясніть свій вибір.

3. Робота над загадкою.

— Що таке загадка? (*Це стислий умовний опис когось, чогось, за яким треба відгадувати, про кого чи про що йде мова.*) Загадка народилась задовго до того, як люди навчилися читати, писати, друкувати, тобто має тисячолітню історію.

- Від якого слова походить «загадка»? (*Гадати.*)
- Читання загадки. Чи знайшли ви відгадку? Що допомогло вам відгадати загадку?

4. Споглядання творів живопису на тему творення світу.

- Що таке живопис? (*Живопис — це мистецтво зображення предметів за допомогою фарб та уяви. Поверхня, на якій виконується живопис, може бути будь-якою — від звичайного паперу до каменю, дерева, тканини, скла або металу.*)
- Які думки у вас викликали ці картини? Чи відповідають вони тим образам, які виникли у вас під час читання тексту?

5. Робота з віршем Миколи Руденка «Думає сонце житом-пшеницею».

- Пояснення вчителя.
 - Зараз ми спробуємо створити анімацію до вірша. То що ж таке анімація? Це метод створення серії знімків, малюнків, кольорових плям, силуетів чи ляльок в окремих фазах руху, за допомогою яких під час показу виникає враження оживлення. Отже, ми будемо «оживляти» вірш «Думає сонце житом-пшеницею».
 - Робота в парах. На кожній парті лежить аркуш білого паперу. Завдання для пари: прочитати один рядочок вірша і намалювати малюнок до цього рядочка. Потім всі малюнки вивішують на дошці почергово, відповідно до рядочка. Вийшла анімація до вірша.
 - Виразне читання вірша вчителем. Учні споглядають свою творчість, порівнюють, аналізують.
 - Розвиток читацьких навичок.
 - Творча робота над продовженням вірша.

Наприклад.

Думає небо хмарками білими.
Думають птахи піснями веселими.
Думає літо пригодами різними.
Думає осінь дощами пізніми.

V. Підсумок уроку.

- Чи сподобався вам урок?
- Який вид діяльності вам сподобався найбільше?

VI. Домашнє завдання.

Клас ділиться на три групи.

I група. Підготувати розповідь про те, що таке перекази.

II група. Підготувати розповідь, що таке легенда.

III група. Чим перекази відрізняються від легенд.

За бажанням придумати вірш чи усну розповідь на тему «Про що думає бджілка?», «Про що думає дощик?» і тому подібне.

УРОК 7
Народ скаже — як зав'яже

Дата

Клас

Матеріал уроку. «Про велетів і майбутніх людей» (переказ). «Лелеки» (легенда). «Соловейко» (легенда).

Мета. Поглиблювати знання дітей про різні жанри усної народної творчості; вчити розрізняти легенду і переказ. Розвивати вміння працювати в групах. Удосконалювати навички швидкого і виразного читання. Виховувати почуття прекрасного, бажання фантазувати, проявляти творчість.

Обладнання. Картки із завданнями для кожної групи; пам'ятка роботи в групі.

Додатковий

матеріал до уроку

Хід уроку

I. Організаційний момент (3 хв).

Діти розміщуються за столами по групах. У кожної групи на столі лежить пам'ятка роботи в групі.

Пам'ятка роботи в групі

1. Розподіліть ролі:

Ведучий — надає слово, стежить за виконанням правил.

Секретар — записує всі пропозиції, думки.

2. Прочитайте правила роботи в групі.

Кожен учасник має можливість висловитися.

Всі учасники поважають думку один одного.

Всі учасники прагнуть створити дружню атмосферу.

Всі учасники розмовляють пошепки.

Якщо виникли труднощі, звернутися до вчителя.

II. Повідомлення теми і завдань уроку (1 хв).

— Сьогодні на уроці ми будемо працювати в групах, тож дотримуйтеся правил роботи в групі. Наше завдання — ознайомитися ближче з такими жанрами усної народної творчості як легенда і переказ. Отож — приступаємо.

Завдання 1. Відновити прислів'я, пояснити його значення (2 хв — підготовка, 2 хв — представлення роботи).

I група

З.МЛ. Н.ЙБ.Г.ТШ. — В.Д. Н.ЙС.ЛЪН.Ш.

II група

Д.Й З.МЛ., Т. . В.Н. Т.Б. Д.СТЬ

III група

З.МЛ. — Н.Ш. М.Т., ВС.Х Г.Д.Є

Завдання 2. Естафета загадок (2 хв — підготовка, 1 хв — представлення).

— Відгадати загадки, пояснити, що допомогло з відгадкою.

I група

• Блиснула, зламалася,
десь умить сховалася.

Не впіймати, не догнати,
тільки одголос чувати. (*Блискавка*)

• Дуга з'єднала береги,
немов у казці, гожа.

А от дзвіночка до дуги
ніхто вчепить не може. (*Веселка*)

II група

• Літає часто він довкола,
дерев чимало поламав,
але ніде, ніхто й ніколи

його не бачив, не тримав. (*Вітер*)

• Хто однаково всіх любить,
всіх однаково голубить?

Кожний скося тільки гляне,
а обняти не дістане. (*Сонце*)

III група

• На воді — не пливе і не топиться,
у вогні — не тліє й не горить,

на піску — слідів не залишає,
по соломі йде — не шелестить. (*Тінь*)

- Росте вона вниз головою,
не в літню пору, а зимою.
І тільки сонечко зігріє —
вона заплаче й швидко гине. (*Бурулька*)

Завдання 3. Підготуватися до представлення домашнього завдання (3 хв — підготовка, 3 хв — представлення).

I група

Підготувати розповідь про те, що таке перекази.

II група

Підготувати розповідь про те, що таке легенда.

III група

Підготувати розповідь про те, чим перекази відрізняються від легенд.

Завдання 4. Прочитати текст у підручнику, дати відповіді на запитання (8-10 хв — підготовка, 5 хв — представлення).

I група

«Про велетів і майбутніх людей»

- Про що розповідається в переказі?
- Розіграйте діалог між татом-велетом і сином-велетом.
- Пофантазуйте, якими ви уявляєте майбутніх людей.

II група

«Лелеки»

- Про що розповідається в легенді?
- Складіть чотири запитання за змістом тексту.
- Що пояснює ця легенда?

III група

«Соловейко»

- Про що розповідається в легенді?
- Дайте відповіді на чотири запитання за змістом тексту.
 - ✓ З яких країв прибув до нас соловейко?
 - ✓ Чому пташина нудьгувала в саду?
 - ✓ Коли серце соловейка звеселилося?
 - ✓ Чому солов'ї щороку прилітають на нашу землю?
- Що пояснює ця легенда?

III. Підсумок роботи в групах (3 хв).

До дошки прикріплений аркуш формату А1, на якому зображене поле («Поле самооцінки»).

— У вас на партах лежать квіточки трьох кольорів (*червоного, жовтого і синього*). Зараз кожен з вас вибере квіточку одного кольору і прикріпить до «Поля самооцінки». Вибирати квіточку потрібно наступним чином:

- Квіточка червоного кольору означає: «Я дуже добре попрацював на уроці, я дуже старався».
- Квіточка жовтого кольору означає: «Я добре працював на уроці».
- Квіточка синього кольору означає: «Я міг працювати краще».

— Вибирати квіточку потрібно чесно, як підказує ваша совість. (*Вчитель може прослідкувати, у кого з дітей занижена чи завищена самооцінка.*)

— Ви всі гарно працювали на уроці, у нас вийшло дуже гарне, квітуче поле.

IV. Підсумок уроку (3 хв).

- Чи сподобалось вам працювати в групах?
- Які твори ми сьогодні опрацьовували?
- Чи сподобалися вам ці твори?
- Які з цих творів є переказами, а які — легендами?
- Чим легенда відрізняється від переказу?

V. Домашнє завдання (1–2 хв).

Придумати свою легенду про будь-яку пташку.

УРОК 8

Ну й гарно все придумав Бог...

Підсумок за темою «Світ народився для мене»

Дата.....

Клас.....

Матеріал уроку. Акровірш «Легенда». Дмитро Павличко «Звернення». Галина Кирпа «Ну й гарно все придумав Бог!».

Додатковий.....

Мета. Узагальнити знання учнів про різні форми усної народної творчості. Систематизувати знання учнів з розділу. Розвивати вміння ділитися своїми враженнями про прочитане. Удосконалювати навички правильного, виразного і свідомого читання. Виховувати захоплення красою і мудрістю природи, бажання бути справжнім другом.

матеріал до уроку.....

Обладнання. Картки для гри «Веселий старт», чарівна торбинка з літерами абетки.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Мовна розминка.

Гра «Веселий старт».

- В кожному слові читай тільки першу букву.

Нора, урок, йод, глобус, антена, ріка, ніс, опера, вітер, слива, екватор, приказка, равлик, омар, дитя, удав, малеча, ангел, вода, Біблія, острів, голос.

- В кожному слові читай тільки другу букву.

Лялька, око, страва, малина, стовбур, мова, ой, сміливість, загадка, умова, настрій, стріха, молоко, музика, здоров'я, свято, ложка, охайність.

- В кожному слові читай тільки третю літеру.

Купол, горобина, спина, годинник, круг, комар, смак, совість, порядок, крило, кобза, слово, лікар, киця, слід, сіль, сметана, сом, дрова, кермо, клекіт.

Завдання слід виконувати швидко й уважно. Вчитель проводить словникову роботу незнайомих слів.

III. Актуалізація опорних знань.

Бесіда.

- Що вивчали на попередньому уроці?
- Які твори читали?
- Що таке легенда?
- Що таке переказ?
- Чим легенда відрізняється від переказу?
- Хто придумав свою легенду?

IV. Робота з матеріалами уроку.

1. Опрацювання вірша «Легенда».

- ✓ Слухання вірша.

Учитель читає вірш у повільному темпі, учні слідкують за підручником, звертають увагу на розділові знаки й інтонацію вчителя.

- Чи прочитали ви назву даного вірша?
- Прочитайте вірш самостійно.
- Перекажіть своїми словами, що тут написано.

- ✓ Словникова робота.

історія	снує	квіти	гори
передає	відтворює	віти	творює

- Прочитайте усі слова на одному мовному видиху.
- Якого із слів немає у вірші? (*Віти.*)
- Які слова незрозумілі?

- ✓ Розвиток читацьких навичок.

- ✓ Читання вірша учнями.

2. Робота над віршем «Звернення».

- ✓ Читання вірша мовчки.
- До кого звертається поет?
- Від чийого імені говорить поет?
- До чого нас закликає вірш?
- Як би ви звернулися до людей з проханням зберегти цей прекрасний світ?
- ✓ Робота над виразним читанням вірша.
- Який настрій цього твору?
- З яким почуттям його треба читати?
- Визначте темп і тон читання.
- Після яких слів потрібно зробити малу паузу? Після яких — велику?
- На яких словах треба зробити логічний наголос?
- ✓ Конкурс на кращого читця вірша.

3. Опрацювання вірша Галини Кирпи «Ну й гарно все придумав Бог!»

- ✓ Читання вірша вчителем.
- Які картини постали у вашій уяві?
- Доповніть вірш своїми роздумами.
- ✓ Різновиди читання.
- а) Читання вірша «ланцюжком».
- б) Гра «Відшукай у вірші риму».
- Бог (*удвох*), у гурті (*у самоті*), море (*гори*), вгорі (*ліхтарі*), на сторожі (*і розжі*), сумне (*мене*).
- ✓ Конкурс на кращих читців.

V. Підсумок за темою «Світ народився для мене».

1. Бесіда.

- Ми завершили читати перший розділ читанки. Яку назву він мав?
- З творами яких жанрів ми ознайомилися?
- Який твір вам сподобався найбільше?
- Які міфи ми прочитали?
- Про що в них розповідається?
- Чим відрізняється легенда від міфу?

2. Вправа «Абетковий суп».

- Підготувати картки з деякими літерами абетки. Діти витягують картку з літерою з чарівної торбинки.
- Придумайте, будь ласка, речення чи запитання, що стосується даної теми, яке б починалося з цієї літери.
- Наприклад.
- «Я»: — Який розділ ми вивчали?
 - «Х»: — Хто написав вірш «Рідна мова»?
 - «С»: — Світ народився для мене.

VI. Домашнє завдання

- Вивчити напам'ять вірш Галини Кирпи «Ну й гарно все придумав Бог».

УРОК 9
Позакласне читання

II. Я НАРОДИВСЯ ДЛЯ СВІТУ

УРОК 10

Як людина з'явилася на Землі ...

Вступ до теми: «Я народився для світу»

Матеріал уроку. Акровірш «Людина». Марія Чумарна «Перші люди на Землі».

Мета. Уточнити й розширити уявлення учнів про світ, родину, сім'ю, їх значення для людини; розвивати навички правильного та виразного читання; вчити учнів висловлювати власну думку, давати повні відповіді на запитання; виховувати любов і повагу до Батьківщини.

Обладнання. Ілюстрації із зображенням перших людей.

Хід уроку

I. Ознайомлення з новим розділом.

На дошці напис.

«Пізнай свій край, себе, свій рід, народ, свою землю —
і ти побачиш шлях у життя» (Г. Сковорода)

— Як ви розумієте цей вислів? Спробуйте його пояснити.

1. Підготовча робота.

— Переставте слова місцями і прочитайте назву розділу.

СВІТУ Я НАРОДИВСЯ ДЛЯ (запис на дошці)

(я народився для світу)

— Як можна пояснити цю назву?

— Давайте пофантазуємо.

— Навіщо я народився у цій сім'ї, у цій країні, у цьому світі?

— Ви чули вислів «народився у сорочці»?

«Народитися в сорочці» — значить, бути щасливим у житті. У багатьох українських казках зустрічаємося із мотивом чарівної сорочки, котру сестри-змії — носії мудрості і магії — вишивають своєму кровному братові та наказують ніколи її не знімати. Число магичних узорів 12 — усі енергії космічного простору, всіх знаків Зодіаку. І сила цього шиття неймовірно велика. Герой, одягнувши сорочку на своє тіло, стає могутнім і нездоланим, він перероджується у безсмертного витязя, що чинить суд на землі, стає володарем земного царства.

2. Робота з підручником.

— Розгляньте малюнок до розділу.

— Хто зображений на першому плані? Зверніть увагу, що на хлопчику вишита сорочка (як оберег у мандрівках по світу). Хлопчик буде мандрувати світом.

— Як називається тваринка, зображена біля хлопчика?

— Який зв'язок між хлопчиком і твариною?

— Що зображено на другому плані малюнка?

3. Робота над акровіршем.

— Послухайте вірш. (Вчитель читає акровірш «Людина».)

— Прочитайте вірш мовчки.

— Чому перші літери у рядках виділені?

— Яке слово читаємо з перших букв кожного рядочка?

— Як називається вірш, назву якого можна прочитати за першими літерами у рядках?

II. Підготовка до вивчення нового матеріалу.

Мовна розминка.

— Які у вас виникають асоціації зі словом «людина»?

(Особистість, дитина, малюк...)

Дата

Клас

Додатковий

матеріал до уроку

III. Повідомлення теми і мети уроку.

Слово вчителя.

Людське «Я» складається з таких складових: Я — особистість; Я — член сім'ї, родини; Я — частка народу; Я — частка людства. Тільки повнота всіх цих складових у їхній природній послідовності і складає людину як цілість, як божественне творіння.

Як діяти в соціумі, не розуміючи, як складались закони його співжиття? Традиції — це не лише набір певних ритуалів: за ними стоїть глибинне знання про закони виживання людини саме в цьому соціумі, саме на цій землі, саме в цьому обереговому колі, яке ми називаємо родовою пам'яттю.

Сьогодні на уроці ми будемо вчитися розуміти світ, створений для кожного з нас. Є світ видимий і світ невидимий. Поезія, казка, байка обертає світ невидимий у світ видимий, цікавий, правдивий і таким чином дає кожній людині досягнути велику таїну людського життя.

IV. Опрацювання тексту «Перші люди на землі».

1. Слухання тексту учнями. Перевірка первинного сприймання.

— Слухаючи твір, подумайте, про що ви вже знали, а що з почутого вам не зрозуміле. Підготуйте запитання.

— Чи читали ви міфи інших народів про перших людей на землі?

— Пригадаймо казку «Івасик-Телесик». Дивовижна казка. У ній розповідається про те, як із простого дерев'яного полінца дід витесав бабі маленького хлопчика. Вона поклала його в колыску і почала «телесувати». Що ж означає це рідкісне в нашій мові слово? Хіба що у цій казочці його й почуєш. Баба гойдає свого дерев'яного синочка в колысочці і співає йому колыскову пісню. Дуже цікаво було б почути, як звучала ця пісня, адже саме співане слово і рух колыски перетворюють мертве полінце у живе тіло Івасика.

Телесувати — значить творити тіло!

Так в алегоричних символах казка розповідає про диво народження і про силу та вплив материнського слова.

2. Словникова робота.

— Що таке міф?

Міфами часто називають власне казки, але ті, в яких яскраво виражені сліди древніх світоглядно-релігійних культур. Відомі українські міфи про Сокола-Рода, богиню Ладу та інші. До ряду міфологічних можна віднести і казки про Діда-Всевіда.

3. Читання тексту учнями мовчки.

Запитання за прочитаним.

— А як ви уявляєте собі перших людей?

— Які думки і побажання ви вклали б у свої творіння?

— Прочитайте останнє речення ще раз. Поясніть, як ви його зрозуміли.

4. Розвиток читацьких навичок.

Читання «ланцюжком» з правильним інтонуванням речень, різних за метою висловлювання.

Вибіркове читання.

V. Підсумок уроку.

— Як називається розділ, який ми почали читати?

— Про що йтиметься у творах цього розділу?

— Чи виникла у вас цікавість до того, що ви прочитали про перших людей на землі?

— Чи знайоме вам відчуття гордості за свою батьківщину?

VI. Домашнє завдання.

Навчитися виразно читати текст «Перші люди на землі».

Намалювати «портрети» за уявою та скласти словесний образ перших людей.

УРОК 11
Про перших людей

Дата

Клас

Матеріал уроку. Із книги індіанців кіче «Пополь-Вух».

Мета. Ознайомити учнів із священною книгою індіанців племені майя; розширити знання учнів про те, як люди на різних континентах планети уявляли собі створення світу і людини; розвивати навички читання; виховувати повагу до історичної спадщини.

Обладнання. Мультфільм.

Додатковий

матеріал до уроку

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Мовна розминка.

1. Гра «Шифрувальник».

— Розшифруйте слова. Чи можете ви пояснити їх значення?

415326 2413 52314 35214

БДОЖАГ ААЛД НЕРПУ ИОРЯЛ

2. Прочитайте деформоване речення.

Укожногонародубулисвоїоповідкипротвореннясвіту.

(У кожного народу були свої оповідки про творення світу.)

III. Актуалізація опорних знань.

1. Слово вчителя.

У кожного народу були свої оповідки про створення світу, але не всі збереглися до нашого часу. У змісті оповідок різних народів є чимало схожого — в них розповідається про богів, духів, створення світу, героїв.

Нашадкам давніх греків пощастило, мабуть, чи не найбільше. Міфи Давньої Греції будь-хто може й сьогодні прочитати в оригіналі. Збереглася досить велика кількість рукописів, які дають нам змогу почути історію, як то кажуть, з перших вуст.

Не дивуйтеся, якщо міфи і легенди Давнього Риму чимось нагадують вам давньогрецьку історію. Адже римляни і греки мають спільне «коріння» — міфологію етрусків: древнього народу, який побудував Рим, а потім нові римляни зруйнували його міста. До того ж, римляни і греки були сусідами, і їхні держави весь час завойовували одна одну. Римляни досить активно засвоювали знання інших народів, захоплювались їхніми традиціями і мистецтвом. У всякому разі все, що переймали римляни, приносило користь їхній культурі й працювало на розвиток імперії.

Єгипетська міфологія, як і міфологія древніх шумерів, що жили в Месопотамії між двома великими ріками, які й зараз протікають по Аравійському півострову, — Тигром і Євфратом — складається з дев'яти основних богів, що брали участь у створенні земного світу. Кожне божество у древніх народів відображало певну земну стихію: вогонь, воду, вітер, вміння літати у небі, порядкувати на землі, у світі тварин і людей, чи керувати підземним світом. Відповідно їх зображали з тілом людини, а з головою якоїсь тварини, яка в уявленні людей втілювала ці сили.

До появи християнства наші предки мали свою древню релігію, яка, подібно до інших древніх релігій, відображала віру в те, що світом правлять боги, кожен з яких володіє певною силою природи і впливає на людську долю. Верховним божеством наших предків був Сварог — весь зоряний небозвід або Зодіак. Дажбогом давні українці називали сонце, яке дає життя всьому сушому на землі. Бога небесних вітрів звали Стрибогом, матір всього сушого на землі і володаркою людських доль — Мокошу, а Дана була богинею річкових вод. Світла Леля, за віруваннями наших предків, колись принесла на землю з неба весь квітучий світ весни, тому на її честь дівчата водили гаївки. Род-Вседержитель приніс у цей світ душі людей і визначив закони співжиття у ньому, а Лад відповідав за світовий порядок. Перун правив небесним вогнем — його блискавиці заряджають землю живильною силою.

Як бачимо, основних богів, що правлять світом, в наших предків теж було дев'ять.

З розширенням знань про світ в уяві наших пращурів виникали все нові й нові боги, з'являлися легенди про богатирів і добрих велетнів.

2. Бесіда.

— Чи відомі вам імена слов'янських богів? (*Дажбог, Перун, Чорнобог, Вирій, Ярило, Сварог, Лада.*)

— Як ви думаєте, чому їх так називали?

— Чи знаєте ви міфи інших народів?

— Що вам відомо про релігії племені майя?

IV. Повідомлення теми і мети уроку.

В релігії племені майя не було присутніх християнських концепцій гріха, покарання і спокути — вона була призначена підтримувати рівновагу природних стихій і забезпечувати родючість землі. Майя вміли зберігати родючість ґрунтів і перетворювали малопродатні плантації для сільського господарства в поля, де вирощували кукурудзу, боби, гарбузи, какао. Їх астронавти дуже точно вираховували цикл руху Сонця, Місяця, Венери і деяких сузір'їв (*зокрема Чумацького шляху*).

V. Опрацювання тексту.

1. Читання тексту вчителем.

— Послухайте уважно.

2. Читання тексту мовчки.

3. Аналіз змісту з елементами вибіркового читання.

— Хто персонажі твору?

— Прочитайте, яких перших тварин створили Велика Мати і Великий Батько.

— Знайдіть у тексті і прочитайте звернення творців до створених звірів та птахів.

— Знайдіть і прочитайте п'ятий абзац. Як ви його зрозуміли?

— З чого було створено першу істоту?

— Розкажіть про другу спробу творців.

4. Робота за малюнком до тексту.

— Хто зображений на малюнку?

— Чи схожі вони на індіанців?

— Зіставте малюнок з текстом. Прочитайте уривок з тексту, який би відповідав малюнку.

— Яку назву ви б дібрали до цього малюнка?

5. Робота над акровіршем.

— Спробуйте самостійно дописати акровірш

Над нами воно синенько нависа.

Ех, скільки у ньому тепла!

Бо сонце його з правіку

Огнем своїм зігрива.

6. Робота над прислів'ями.

Прочитайте прислів'я і поясніть, як ви їх розумієте.

7. Робота над загадками.

— Від якого слова походить слово *загадка*?

— Які ще загадки про людину ви знаєте?

8. Перегляд мультфільму.

— Що нового ви дізналися після перегляду мультфільму.

VI. Підсумок уроку.

— Чи повірили ви у легенду, яку ми прочитали?

— Як ви думаєте: чому люди вірять у Бога і поклоняються Всевишньому?

— Чи добре, коли людина у щось вірить?

VII. Домашнє завдання.

Скласти фантастичне оповідання про «Подорож до Серця Небес».

Намалювати малюнок.

УРОК 12
З казки слова не викинеш

Дата

Клас

Матеріал уроку. Українська народна казка «Яйце-райце».

Мета. Розширити й узагальнити знання учнів про види українських казок, які вони читали у початкових класах; ознайомити з ознаками чарівної казки; удосконалювати вміння читати діалоги; виховувати любов та повагу до народної творчості.

Додатковий

матеріал до уроку

Обладнання. Книжка «Українські народні казки», ілюстрації до казки.

Хід уроку

I. Актуалізація опорних знань.

— Як традиційно починається казка?

— Пригадайте назви казок, які починаються зі слів «Жили були дід та баба» («Коза-Дереза», «Колобок», «Летючий корабель», «Солом'яний бичок», «Голе телятко», «Кривенька качечка», «Лисичка-сестричка і Вовк-панібрат», «Курочка Ряба», «Івасик-Телесик».)

— Відгадайте назви казок, які починаються зі слів:

• «Ішов дід лісом, а за ним біг пес...» («Рукавичка»)

• «Були собі сестричка та братик ...» («Сестричка та її братик золотий баранчик»)

• «Були собі чоловік та жінка і була у них одна дочка ...» («Золотий черевичок»)

Слово вчителя. Ви помітили, що в наших казках батько з матір'ю інколи фігурують там, де є троє, п'ятеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, дванадцяттеро дітей. Дід і баба, як правило, або зовсім не мають дітей, або отримують їх в дар чарівним способом. Зате в них є курочка або чарівна рибка, які причетні до творення світу. Адже Мати світу поєднує в собі як материнське, так і батьківське начала, як земне — так і небесне.

Українська казка — це особливий скарб алегоричної мудрості, який закодував у собі знання про творення світу і всіх живих істот, про роль людини у цьому світі. Казка тонко і легко розкриває на рівні нашої підсвідомості ті потаємні комірчини пам'яті, в яких заховані закони співжиття у безмірному просторі буття. Казка тільки зовні видається простою: насправді вона має чіткі сюжетні лінії з потрійним повтором. У ній завжди присутні дуальні «герої», що символізують Добро і Зло, Життя і Смерть, Правду і Кривду. Казка — це як вишитий рушник, на якому в барвистих завиточках вгадуються контури вічного Древа Життя.

II. Мовна розминка.

— Відгадайте назву казки, читаючи у кожному слові лише першу букву.

ЯГОДА ЙОД ЦИБУЛЯ ЕКРАН
РИБА АКУЛА ЙОРЖ ЦУКОР ЕМБЛЕМА

(Яйце-райце)

Цікаво знати, що назву цієї казки не можливо перекласти на жодну іншу мову в усій понятійній багатозначності.

III. Повідомлення теми і мети уроку.

— Сьогодні на уроці ми будемо ознайомлюватись з українською народною казкою «Яйце-райце».

IV. Робота над казкою.

1. Первинне сприйняття казки.

Казку починає читати вчитель, а продовжують дочитувати учні самостійно мовчки до с. 28.

2. Словникова робота.

— Знайдіть у тексті і прочитайте виділені слова та словосполучення. (*Позиватися, у великій пригоді стану, господи, небожа, скот*) та поясніть їх значення.

• *Позиватися* — подавати на когось в суд з метою розв'язати якусь суперечку.

- *У великій пригоді стану* — допоможу у непередбаченій події, випадку.
- *Скот* — худоба.
- *Небожа* — зменшено-пестливе до небіж і небога (син брата або сестри, про рідних).

3. Аналіз змісту казки.

Жайворонок — це цар небесної сфери, миша — володарка землі.

— Що спричинило сварку між царем та царицею? Чому така маленька незгода призвела до порушення ладу у всьому світі?

- Хто виявився хитрішим?
- Кого на війну скликає цар?
- Чому цариця скликає звірів?

Миша-маленька, сіренька, а в казці володіє всім земним світом. Бо вона і на землі, і під землею, і в землі. Вона бачить і чує те, що для інших заховане.

- Для чого цариці потрібна була комашня?
- Хто між птахів був наймудріший?
- Кого зустрів стрілець?
- Скільки разів просив орел стрільця? Знайдіть цей уривок і зачитайте.
- Скільки років годував чоловік орла?
- Чому саме тричі орел опускав чоловіка додолю?
- До кого прилетів орел з чоловіком?
- Прочитайте речення, у якому згадується про яйце-райце.

V. Підсумок уроку.

- Уривок з якої казки ми почали читати на уроці?
- Доведіть, що ця казка — чарівна.
- Що у казці здивувало вас?
- Коли ви хвилювалися найбільше?

VI. Домашнє завдання.

Виразно читати першу частину казки. Скласти план. Стисло переказувати (с. 26–28).

УРОК 13
Перша казка про творення світу

Дата

Клас

Матеріал уроку. Українська народна казка «Яйце-райце» (продовження).

Мета. Закріпити знання дітей про чарівні казки. Удосконалювати вміння читати діалоги, знаходити в тексті зачин, основну частину і кінцівку. Формувати вміння висловлювати судження. Вчити складати характеристику дійових осіб казки. Виховувати любов та повагу до усної народної казки.

Додатковий

матеріал до уроку

Обладнання. Ілюстрації до казки, аудіозапис пісні «Голуб і голубка».

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Обговорення вивченого на попередньому уроці.

1. Перегляньте ілюстрації до казок. Знайдіть ілюстрації до казки «Яйце-райце».

2. Слово учителя.

Пригадаймо першу частину казки. «Коли ще жайворонок був царем, а царицею миша», жили вони в мирі і злагоді, аж поки не змогли одним зернятком поділитись. Така маленька незгода, як пшеничне зернятко, призвела до великої війни між земним і небесним світами. Поразку потерпів небесний.

Ця коротенька притча дуже повчальна. Хто живе в злагоді, той мудрий, а навіть найменша незгода, намагання привласнити собі більше від чужого, може стати причиною великих втрат.

Коли між небом і землею виникає війна, все в природі порушується, руйнується цілісність. І ось саме в цей момент, у час війни між земним і небесним, перший чоловік отримує в дар від небесних володарів яйце-райце, з якого народиться весь рід людський, вся живність на землі.

3. Стислий переказ першої частини казки.

План

1. Війна між царем та царицею.
2. Розмова орла зі стрільцем.
3. Орел у стрільця вдома.
4. Отримання «яйця-райця».

III. Мовна розминка.

1. Гра «Відгадай слово».

ЦРЦ ЦР РЛ СТРЛЦ
(цариця) (цар) (орел) (стрілець)

2. Гра «Деформований текст».

Стрілець повірив за браворла і приніс до дому.

— Знайдіть це речення у тексті.

IV. Опрацювання другої частини твору.

1. Читання казки вчителем.

— Послухайте уважно продовження цієї казки.

2. Читання казки мовчки.

3. Словникова робота.

— Знайдіть виділені слова. Чи знаєте ви їх значення? Зверніть увагу, що у кінці казки є пояснення цих слів. Прочитайте їх.

4. Аналіз змісту з елементами вибіркового читання.

— Скільки років тому орел пішов на війну?

— Простежте послідовність, до кого прилетіли орел з чоловіком. (До дядька — до брата — до тата.)

— Знайдіть і прочитайте у казці, що пообіцяв батько чоловікові замість яйця-райця.

— Об що розбив чоловік яйце?

Чоловік мав розбити яйце-райце вдома, в своїй господі, попередньо обгородивши її. Але ненароком розбив його далеко від дому. І ось посунув з яйця всілякий скот, а загнати його назад в яйце чоловік уже не в силі.

Не трапився б світовий безлад, якби не порушив чоловік заповіді — і розвинувся б сад земного блаженства. Але почався хаос, з яким сам герой справитись не зміг. І тут з'явився змії, володар земних знань. Він готовий загнати скот у яйце, але за плату.

— Якої плати зажадав змії?

— Хто допоміг парубкові виконати бажання змії?

— Напишіть послідовність, хто вилазив з нори.

(Змія — стара баба — дівчина).

5. Робота за малюнком на с. 29.

— Хто зображений на малюнку?

— Знайдіть і зачитайте у тексті уривок, який відповідає малюнку.

— Опишіть хлопця, дівчину.

6. Робота за малюнком на с. 32.

— Що зображено на малюнку?

— Як ви гадаєте, чому саме коровай намальований в кінці казки?

7. Прослуховування аудіозапису.

— Прослухайте давню українську пісню «Голуб і голубка».

— Чи чули ви цю пісню?

— Чи схожа її тема із сюжетом казки?

V. Підсумок уроку.

— Чи сподобалась вам казка?

— В якій ще казці згадується про яйце?

— Який висновок ми можемо зробити з цієї казки?

— Так, як герой казки в далекій дорозі не знає, що чекає його вдома, так і людина, зайнята щоденними турботами, не знає свого майбутнього, яке твориться вже зараз, цієї хвилини, а заклалось ще вчора, в минулому.

VI. Домашнє завдання.

Виразно читати другу частину казки. Стисло переказувати.